

Имашпаев Дулат Махамбетұлының

6D110200 «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін «Қазақстан Республикасында гемопэтикалық дiң жасушалары донорларының тiркелiмiн жасауды жетiлдiру» тақырыбына дайындалған диссертациясына

АННОТАЦИЯ

Зерттеу тақырыбының өзектiлiгi.

Денсаулық сақтау саласындағы басым бағыттардың бiрi - Қазақстан Республикасында трансплантологияны дамыту. Медицина ғылымының бұл бағыты Мемлекет басшысының 2010 жылғы 29 қаңтардағы «Жаңа онжылдық - жаңа экономикалық өрлеу - Қазақстанның жаңа мүмкiндiктерi» (Мемлекет басшысы Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы, 2010) Қазақстан халқына жолдауында көрiнiс тапты.

Дүние жүзiнде гемопэтикалық дiң жасушаларын трансплантациялауға(бұдан әрi - ГДЖТ) донор болу - қоғам мен денсаулық сақтау органдарының үнемі назар аударуын қажет ететiн маңызды мәселелердiң бiрi. Қазiргi уақытта Қазақстан Республикасында ГДЖ донорларын iздестiру, трансплатация жасау жағдайы өте қиын. Соңғы жылдары арнайы қан компоненттерiнен дайындалған гемопэтикалық жасушалар трансплантациясы сияқты жоғары технологиялық әдiстермен емдеу қажеттiлiгi туды. Бұл әдiстердiң тәжiрибеге көбiрек енгiзiлуi донорлық кадрларға қажеттiлiктiң артуын туғызуда.

Гемопэтикалық бағаналы жасушаларды трансплантациялау адамның көптеген созылмалы ауруларын емдеп, өмiр сүру сапасын жақсартуға әкеледi. Егер адам өз клеткаларын бағаналық қаннан немесе сүйек кемiгiнен сақтал,маған болса, онда оған көмекке донорлар келедi (Almeida-Porada G. соавт. 2001; Смолянинов А.Б. соавт. 2005).

Бүгiнгi таңда 50-ден астам елден 27 миллионнан астам ГДЖ донорлары бүкiл әлем бойынша сүйек кемiгiн донорлары тiркелiмiне бiрiктiрiлген (бұдан әрi - BMDW) және олардың саны жыл сайын өсуде (www.bmdw.org).

ГДЖТ клиникада жасушалық технологияны сәттi және кеңiнен қолданудың ең жарқын мысалы болып табылады. Барлық дамыған елдерде ГДЖТ терапияның қол жетiмдi әдiсiне айналды, бұл кұбылыс балалар онкогематологиясында ерекше маңызды болып табылады. Бiр кездерi диагнозы «өлiм жазасы» болып табылған мыңдаған адамдардың өмiрiн сақтау әдiсi кеңiнен қолданыла бастады (Румянцев А.Г., Аграненко В.А., педиатрия мен неонатологиядағы қан кұю терапиясы. Мәскеу: MAKS Press - 2002. 644 бет.).

Қазақстанда соңғы 20 жыл iшiнде 0-ден 14 жасқа дейiнгi балаларда алғашқы қойылған диагноздар iшiнде иммундық механизмге қатысты қан, қан тұзушi органдардың бұзылулары ауруларының көбеюi байқалды. 1991 жылдан бастап аурулардың барлық топтары арасында алғашқы рет қойылған диагноз

бұл топ үшін 7-ші позициядан 4-ке көтерілді. Қазіргі уақытта 0-ден 15 жасқа дейінгі балалардың аурушаңдығы 12-15% аралығында болып тұрғаны байқалады. Сонымен қатар Еуропа елдерінде де, АҚШ-та да осындай үрдіс байқалады. Балалар арасында қатерлі ісікке шалдыққандардың ішінде лейкокемия 32% -дан 34% -ға дейін бірінші орын алады (Карачунский А.И. соавт. Диссертациялар мен тезистердің ғылыми кітапханасы <http://www.dissercat.com/content/kliniko-konstitutsionalnye-vzaimosvyazi-pri-ostrom-limfoblastnom-leukoze-u-detei#ixzz5Uk49RUXH>, 1998).

ГДЖТ белсенді қолдануға кедергі келтіретін факторлардың бірі - НЛА-ның(адамның лнйкоцитарлық антигендері) сәйкестігі бар донорды анықтау мүмкіндігінің аздығы. Орташа популяцияда үйлесімді донорды таңдау ықтималдығы 25-30%-дан аспайды, ал Қазақстан халқының этникалық азшылықтары үшін - шамамен 10%-дан төмен.

Соңғы үш жыл ішінде гемопоэтикалық жасушаларды трансплантациялау үшін 400 миллион теңгеден асатын науқастар Қазақстаннан алыс және жақын шетелдерге жіберілді. Осыған байланысты өзінің ГДЖ тіркелімін құру мен дамытудың өзектілігі айқын.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, Қазақстан Республикасы халықтарының генофонды құрамындағы популяция құрылымын талдау, ұқсас фенотиптердің сәйкес келу ықтималдығын бағалау ғылыми және қолданбалы зерттеулердің өзекті бағыты болып табылатыны белгілі.

Зерттеудің мақсаты: Қазақстан Республикасында гемопоэтикалық дің жасушалары тіркелімін құруға арналған технологиялар мен әдістемелік ұсыныстар жиынтығын әзірлеу

Зерттеудің міндеттері:

1. Қазақстан Республикасында ГДЖ тіркелімін құрудың ағымдағы жағдайын зерделеп, кешенді талдау жүргізу.
2. ГДЖ донорлығы бойынша тұрғындарға әлеуметтік бағалау мен талдау жүргізу
3. Қазақстан Республикасында ГДЖ тіркелімін дамытудың негізгі бағыттарын анықтау.
4. ГДЖ тіркелімін дамыту бойынша нұсқаулықтарды, құралдар мен технологияларды әзірлеу.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

- Қазақстан Республикасында алғаш рет ГДЖ тіркелімі айналасында қалыптасқан жағдайға талдау жасалды және ГДЖ тіркелімін жетілдіруге арналған әдістемелік ұсыныстар жасалды.
- Қазақстан Республикасында алғаш рет ГДЖ тіркелімін халықаралық тіркелімге (ГДЖ халықаралық тіркелімдер қауымдастығы) интеграциялау және интеграциялау мүмкіндігін зерделеу бойынша жұмыс жүргізілді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы:

Халықаралық стандарттарға сәйкес келетін гемопоэтикалық дің жасушаларын донорлаудың заңнамалық базасын жетілдіру қажеттілігі дәлелденді.

Соңғы онжылдықта қатерлі ісік ауруының өсуі және Қазақстан Республикасында лейкоз ауруының өсуі дәлелденді.

Қан тапсырып донор болу гемопоэтикалық жасушалар донорлығына қатысу үшін оң әсерін тигізетіні анықталды.

Гемопоэтикалық дің жасушаларын донорлау проблемалары туралы кең хабардар болу бұл мәселенің уәждемесін дамытуға ықпал ететіні анықталды.

Гемопоэтикалық дің жасушаларының донорлығын дамыту үшін толық және ауқымды қаржыландыру қажеттілігі дәлелденді

Тіндерді иммунологиялық типтеу үшін зертханалар құру қажеттілігі дәлелденді.

Қорғауға шығарылатын қағидалар:

1. Қазақстан Республикасындағы ересектер мен балалар арасында қатерлі ісік пен онкогематологиялық аурудың көбеюі емдеудің жоғары мамандандырылған әдістерін, соның ішінде ГДЖ трансплантациясын дамытуды қажет етеді.

2. Қазақстан халқының ГДЖ донорлығына қатынасы, сондай-ақ донорлықпен байланысты Қазақстан Республикасының қан қызметінде де ГДЖ донорлығын дамытуды талап ететіні, ал ГДЖ донорының «портреті» 18-25 жас аралығындағы жас адам ені анықталды.

3. Қазақстан Республикасындағы және жаһандық генофондыдағы HLA аллельдерін салыстырмалы талдау ГДЖ донорларының Қазақстандық тіркелімін құру және шетелдік тіркелімдермен халықаралық интеграцияны дамыту қажеттілігін көрсетті, бұл ГДЖ донорлар тіркелімін құру бойынша маркетингтік зерттеулермен расталады.

Диссертацияның апробациясы:

Зерттеудің негізгі нәтижелері келесі конференцияларда баяндалды және талқыланды:

II Евразиялық конгресс, Санкт-Петербург, Ресей Федерациясы, 23-24 шілде, 2016 ж. - «Қан донорлығын дамытудың өзекті мәселелері» - «Гемопоэтикалық дің жасушалары донорлығын жақсарту үшін халықтың қажеттіліктерін зерттеудің маркетингтік технологиялары»;

«XXI ғасырдың онкологиясы» XX Халықаралық ғылыми конференциясы, Дагомыс, Ресей Федерациясы, 2016 жылғы 1–7 мамыр - «Қазақстанда гемопоэтикалық дің жасушалар донорларының тіркелімін құру негіздемесі»;

Трансфузиологтардың III Евразиялық конгресі «Қан донорлығын дамытудың өзекті мәселелері», 2018 жылғы 4-6 сәуір, Астана, Қазақстан. Тақырыбы: «PEST, SWOT талдау әдісін қолдана отырып, Қазақстан Республикасында гемопоэтикалық дің жасушалар донорларының тіркелімін жасауды маркетингтік талдау»;

«XXI ғасырдың онкологиясы» XXII Халықаралық ғылыми конференциясы, Подгорица, Черногория, 29 сәуір - 5 мамыр, 2018 жыл - «Гемопоэтикалық дің жасуша донорларының Қазақстандық тіркелімін Ресей Федерациясының тіркелімдерімен салыстырмалы талдау»;

Халықаралық қатысушылармен Бүкілресейлік конференция «Сүйек кемігі донорлар тіркелімі: бүгін және ертең», Қазан, 13-14 қараша, 2018 жыл, «Қазақстанда сүйек кемігі донорлығының дамуы».

VI халықаралық Фараби оқулары, «Фараби Әлемі» халықаралық ғылыми конференциясының материалдары, Алматы, Қазақстан, 8-11 сәуір, 2019 жыл - «Қазақстан Республикасында гемопоэтикалық дің жасушалар донорларының тіркелімін құру қажеттілігі».

Диссертация тақырыбы бойынша жарияланымдар:

Зерттеу нәтижелері 10 жарияланымда жарияланды, оның ішінде SCOPUS тізіміне енген журналда 1 мақала, РҒЗИ-нің жоғары импакт-факторы бар 1 мақала, жетекші рецензияланған ғылыми журналдар мен ҚР БҒМ Жоғары аттестаттау комиссиясы ұсынған жарияланымдардың тізіміне енген 4 мақала және 4 мақала басқа медициналық журналдарда.